

Zemská výstava Bádensko-Württemberska „UFFRUR! Utopie und Widerstand im Bauernkrieg 1524/25“, 500 Jahre Bauernkrieg, Ausstellung im Kloster Bad Schussenried, 26. 4. – 5. 10. 2025

U příležitosti 500. výročí německé selské války se v tomto roce 2025 koná v budově bývalého premonstrátského kláštera Schussenried, založeného v roce 1183 a zrušeného při sekularizaci v roce 1803, zemská výstava, připomínající toto významné výročí. V roce 2003 jsem měl možnost ve stejných prostorách navštívit jinou velkolepou zemskou výstavu s titulem „Alte Klöster Neue Herren“, pojednávající o sekularizaci církevních institucí a církevního majetku na německém jihozápadě v roce 1803. Tehdy bylo vystaveno 1100 exponátů a vydán třísvalkový katalog¹. Ve srovnání s touto předchozí výstavou je současná výstava o německé selské válce sice kvantitativně o dost chudší, protože představuje přibližně 200 exponátů, nicméně obsahově není o nic méně významná. Je to ale zároveň bohužel poprvé, kdy jsem se setkal se situací, že v Německu při podobně významné výstavě není možné si zakoupit katalog, protože vůbec nebyl vydán. Organizátoři výstavy mi na můj dotaz odpověděli, že se tak rozhodli „s krvácejícím srdcem“, ale neměli jinou možnost, vzhledem k tomu, že ceny tisku jsou stále vyšší, a naopak počet zájemců o zakoupení katalogů výstav klesá. Evidentně je to trend, se kterým bude třeba se do budoucna smířit. Je to velká škoda, protože dobře udělaný výstavní katalog může zájemcům umožnit alespoň dodatečně se seznámit i s výstavou, která mu případně unikla. Oproti tomu letošní bavorská zemská výstava, věnovaná bavorskému králi Ludvíkovi I., která se koná v Řezně, svým návštěvníkům katalog nabídla jako vždy.

K německé selské válce je samozřejmě zvláště v německém jazyce k dispozici početná literatura, která umožní jednotlivá témata, na výstavě pouze naznačená, podrobněji dohledat. Například *Das Magazin für Geschichte GEO EPOCHE* věnoval tomuto tématu své 131. číslo. Vyšly přinejmenším čtyři další knižní tituly (autoři Christian Pantle, Gerda Schwerhoff, Peter Blickle, Lyndal Roper). Moderní způsob pojetí výstavy umožňuje návštěvníkovi na druhé straně hlubší ponoření se do dramatických dějů, než pouhá četba. Z videoprojekce v několika sálech výstavních prostorů v klášteře Schussenried promlouvají díky umělé inteligenci některé osoby, žijící v době selské války – vyjednávač sedláků Jörg Ratgeb, laický teolog a kazatel Sebastian Lotzer, který vytvořil politický program vzbouřených sedláků, shrnutý do dvanácti článků, dále sympatizantka sedláků Magdalena Scherer ze Stuttgartu, opat kláštera z Weißenau Jakob Murer, který sice měl určité pochopení pro vzbouřence, ale zároveň trval na zachování starých pořádků, rytíř Götz von Berlichingen, který krátce (alespoň podle vlastního tvrzení z donucení) byl jedním

¹ Zpráva o výstavě (PHS 2005, č. 37, s. 304–306).

z hejtmanů vzbouřených sedláků, a na druhé straně Jörg Truchsess von Waldburg, který vedl do boje proti sedlákům spojená švábská vojska. Dále se zde objevuje ovdovělá selka Margarete Renner a jeden z vůdců povstání Stefan Rahl. Různé pohledy těchto účastníků na celkovou dobovou situaci, v níž žili a která vyústila v ozbrojené povstání, stejně tak jako vyprávění o jejich vlastních osudech, návštěvníka uvedou mnohem lépe do tematiky výstavy než pouhé shlédnutí vystavených exponátů.

Celé povstání netrvalo déle než jeden rok. Jeho předznamenáním byla událost, která se odehrála 23. června 1524 v jihobádenském Stühlingen, kde se ozbrojení sedláci dostavili před místní zámek a vznesli vůči vrchnosti své požadavky. Následovala další, stále se rozšiřující místní povstání s rabováním některých zámků a klášterů. Bohaté říšské kláštery v oblasti jižního Švábska přitom byly v rozporuplné situaci. Na jedné straně byly jedním z hlavních cílů vzbouřených sedláků, na druhé straně ale osazenstvo těchto klášterů bylo tvořeno nadanými potomky z blízkých selských rodin, které do kláštera ochotně posílaly své děti, aby jim tak zajistily lepší existenci. Právě z těchto řeholníků pak byli voleni i opati a další klášterní představení. Měli tak k selskému prostředí mnohem blíže, a proto měli do určité míry větší pochopení pro druhou stranu než ostatní feudální světská vrchnost. Konečná fáze povstání nastává v období mezi dubnem a červnem 1525, kdy v několika bitvách byli vzbouření sedláci na hlavu poraženi. Obzvláště krvavá byla bitva u Leipheimu, která se odehrála 4. dubna 1525, v níž bylo zabito až několik tisíc sedláků.

Vystavené staré tisky a grafiky ukazují, že kromě ozbrojených střetnutí se vedla i ideologická a propagandistická válka. Z jedné strany byli sedláci prezentováni tím nejhorším možným dehonestujícím způsobem a zesměšňováni jako nevzdělaní primitivové, na druhé straně ale i sami sedláci a jejich příznivci pracovali s tištěným materiálem, aby tak rozšířili povědomí o oprávněnosti svých požadavků. Nejdůležitějším dokumentem po stránce právní, který v této souvislosti byl vytvořen, je tzv. Dvanáct článků, ve kterých sedláci formulovali své požadavky. Dokument, který byl přijat v březnu 1525 v Memmingenu, byl vydán tiskem. Je příznačné, že první čtyři z uvedených dvanácti článků vycházejí z křesťanské náboženské nauky. První článek požaduje pro každé farní společenství právo volit si svého faráře, případně jej i odvolávat, pokud by se ukázalo, že je nehodným svého úřadu. Zde je zřejmé, že se sedláci cíleně stavěli na stranu evangelické reformace, která v té době v Německu úspěšně probíhala. Evidentně ale takovýto požadavek pro katolickou vrchnost, kterou často nebyli jednotliví feudálové, ale bohatá opatství, nebyl přijatelný. Ostatně sám Martin Luther, na jehož podporu se vzbouření sedláci původně spoléhali, pro ně projevil jen málo pochopení. Ozbrojený odpor sedláků proti světské vrchnosti neodpovídal jeho teologickým názorům ani zájmům některých feudálů, na jejichž podpoře byl závislý. Kupříkladu čtvrtý z dvanácti článků je přitom motivován přímo biblicky. Píše se v něm, že Bůh přece stvořil člověka a dal mu moc nad všemi zvířaty na zemi, ve vzduchu i ve vodě. Zákaz chudým lidem lovit tato zvířata je tedy v rozporu s Božím slovem. V jedenáctém článku se požaduje, aby byl zrušený „Todfall“, který poškozuje především vdovy a sirotky. Vybaví se nám přitom bezděčně spor arcibiskupa Jana z Jenštejna, Vojtěcha Raňků z Ježova a Kuneše z Třebovle o oprávněnost selských odúmrtí, který se v Čechách odehrál v druhé polovině 14. století, a až donedávna zůstal skryt v rukopisech. Je ovšem třeba konstatovat, že Kuneš z Třebovle ve svém traktátu o odúmrtím právu přinesl ve prospěch poddaných sedláků mnohem sofistikovanější právní argumentaci než zastánci německých sedláků před pěti sty lety.

Na to, že v německé selské válce hrálo i právo významnou roli, poukazuje jeden z vystavených exponátů – kniha Ulricha Tenglera „Laienspiegel“, vytištěná v roce 1509. K exponátu je připojen komentář, podle kterého si často sedláci stěžovali na skutečnost, že již nejsou souzeni podle „starého práva“, které platilo pro jejich předky (možná se nám v této souvislosti vybaví Chodové, Kozina a Lomikar). „Laienspiegel“, jako typické shrnutí římsko-kanonického procesu, v německých zemích v 16. století velice rozšířený a hojně užívaný, přibližoval zjednodušenou formou i německým sedlákům, kteří v 16. století již rozhodně nebyli nevzdělanými analfabety, zásady platného práva, na které se pak mohli odvolávat.

Německá selská válka má oproti předchozím vzbouřením selského lidu, kterých ani ve středověku nebylo málo, zcela jiný kvalitativní rozměr, Patří již do moderní doby. Získala novou ideologickou a propagandistickou dimenzi právě díky té skutečnosti, že se nově již nebojovalo pouze zbraněmi, ale boj se vedl i na propagandistickém poli, na ideologické úrovni, prostřednictvím tištěných publikací a letáků. Ty na jedné straně zesměšňují selský lid, na druhé straně jej chválí, podporují jeho nároky a kritizují naopak zahálčivý klášterní život a na práci poddaných parazitující feudální vrchnost. Výstava představuje reprezentativní průřez tímto propagačním materiálem. Každopádně stojí za shlédnutí.

Miroslav Černý

doi: 10.14712/2464689X.2025.46